

Невербальні компоненти комунікації в драмі

Л. І. Синявська

Одеський Національний Університет імені І. І. Мечникова
Corresponding author. E-mail: lesyavoytenko1@gmail.com

Paper received 26.04.19; Accepted for publication 08.05.19.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2019-199VII33-09>

Анотація. У статті досліджується роль невербальних компонентів комунікації в драматургічному тексті, виділяються групи НКК, окреслюються складові невербальної комунікації. Невербальна комунікація за своєю суттю мультимодальна та у взаємозв'язку з вербальною комунікацією дає можливість декодувати висловлювання.

Ключові слова: невербальні компоненти комунікації (НКК), кінетичний, проксемічний, просодичний комунікативні компоненти.

Невербальний компонент є предметом дослідження різних наук, які пропонують, відповідно, свої методи дослідження. Нас цікавить аналіз засобів відображення невербальної поведінки людини та елементів невербальної мови в письмових текстах, а зокрема в художніх творах. Цікавими у цьому напрямі є дослідження Верещагіна (1998), Костомарова (2005), Вежбицької (1999), Вансяцької (1999), Горелова (1980), Железанова (1982), Зуєва (2001), Кодзасова (2000), Крейдліна, Чувиліна (2001), Барташова (2004), Чанишевої (1979), Анохіна (2006), Royatos (1997), Lerey, McNeill (1992).

Мета нашого дослідження — виявити особливості функціонування невербальних компонентів комунікації в драматургічному тексті.

Визначаючи комунікацію як акцію спілкування за допомогою знаків (мовних і немовних), яка служить меті передачі інформації незалежно від способу і намірів, традиційно комунікацію розділяють на вербальну / невербальну. Вербальна комунікація за своєю суттю умовна, адже в чистому виді вона фактично неможлива. Невербальна комунікація вміщує парамову жестів, міміку, кінетику, вторинні комунікативні системи, математичні і комп'ютерні символи, гру, мистецтво. Врешті-решт взаємодія людини з довкіллям за допомогою органів відчуттів теж є своєрідним інформативним обміном, який може здійснюватись без звучання слова. Тому невербальна комунікація розглядається в загальних антропологічних дослідженнях, у спеціалізованих театральних працях як засіб повідомлення і процес вираження, вона є складовою висловлювання. Особлива роль при цьому надається жестах і міміці, які втілюються у писемному варіанті драматичного твору та описані вербально, а в сценічному — відтворюються акторською грою. Слушно зауважує К. Вульф, що при цьому «тіло трактується як засіб (медіум) вираження і представлення; його енергія перетворює світ на слово і образ, інсценізацію і представлення» [Вульф 2009, 125].

П. Паві у «Словнику театру» акцентує, що виражальна природа жестів, міміки пов'язана з виявленням «внутрішніх порухів душі», сферою семіотики, творчої індивідуальності автора, які в процесі комунікативного акту дешифруються артистом.

Семіотичні властивості жестів, міміки реалізуються не лише в сценічно втіленому варіанті драматичного твору, а й у писемному варіанті, де в ремарках подані авторські сценарії рухів, жестів, міміки, які можемо означити як своєрідну драматургію парамовних засобів. У такий спосіб адресант забезпечує взаємодію персонажного мовлення з авторськими ремарками в комунікативному акті, репрезентантом якого є текст, який трак-

тується відповідно як знаковий, тобто висловлювання — знак. Отже, невербаліка є теж своєрідною стратегією, яку трактуємо як поведінку персонажа у ході процесу комунікації, тобто вона є комплексом правових засобів, спрямованих на досягнення комунікативної мети. Для реалізації комунікативної стратегії, задуму та досягнення комунікативної мети обирається тактика, яка є сукупністю мовних і парамовних засобів та, одночасно, шляхом реалізації стратегії [Иссерс, 2002].

Найважливішою для розробки методології комунікативістики стала ідея діалогічності гуманітарного пізнання М. М. Бахтіна. Її застосовують щодо розробки жанрів мовлення, тексту, лінгвогносеології тощо. Поняття діалогічності при цьому не зосереджено лише на активновідповідному характері мовлення і тексту, а поширюється також на процеси пізнання загалом та на комунікативний процес. Враховуючи такий характер цього поняття, треба говорити про його аспекти: гносеологічний, культурно-історичний, власне комунікативний. Саме останній, власне комунікативний є діалогом авторської свідомості, яка опосередковано реалізована в тексті авторськими інтенціями, задумом, з читацькими очікуваннями та бажаннями. В писемному варіанті драматичного тексту, який є свого роду формою наадресантного спілкування, автор діалогізує в першу чергу з самим текстом, не маючи змоги скорегувати його в ході читацької рецензії, а з текстом далі вступає в діалог адресат. Цей процес не можна вважати діалогом, що створює два різні тексти, як і не є він діалогом, який знімає всі протиріччя сприйняття такого тексту між адресантом і адресатом.

Невербальна комунікація як складова система «комунікація» характеризується, як і будь-яка система, ієрархічністю, порядковістю, внутрішньою організацією. Однак знання та уявлення про склад, механізми та принципи функціонування невербальних компонентів у комунікації є сьогодні не чіткими внаслідок їхньої двоїстості. Невербальні компоненти комунікації, з одного боку, є простими, економічними та легкими у виконанні. З іншого боку, вони швидкоплинні, їх неможливо «торкнутися руками» та зберегти в матеріальному вигляді. Тому невербальні компоненти комунікації здатні задовольнити інформаційні та комунікативні потреби мовців миттєво, але одночасно їхня багатозначність, полікомунікативна насиченість, щільність і швидкість використання, до того ж нестандартність виконання спричиняють розшарування інформації, яку сприймає адресат, змушують його працювати в обмеженому часовому режимі. Адже адресат мусить декодувати сигнали, що надходять невербальними каналами, зіставляючи або узагальнюючи їх із вербальним змістом реплік для здій-

снення комунікативно успішного та правильного комунікативного ходу у відповідь.

Невербальна комунікація має мультимодальний характер, тому невербальні комунікативні компоненти неоднозначно сприймаються у ході спілкування, крім того, силу погляду, жесту, посмішки, інтонації часто використовують інтуїтивно, що є теж підґрунтям для усвідомленого оперування невербальними комунікативними компонентами. Як справедливо зазначає Чанишева, набір невербальних компонентів комунікації «є систематизованим та внутрішньо пристосованим до характеру вербального висловлювання. Тільки цей зв'язок словесної структури і паралінгвістичної характеристики дає можливість декодувати кожне конкретне повідомлення» [Чанишева 1984, 44-46].

На наш погляд, комунікативні події, відображені в художніх творах, можна розглядати як детальні транскрипти комунікативного процесу, де автор при цьому є кваліфікованим інформантом, що відтворив не тільки вербальну взаємодію комунікантів, але й невербальні варіації їхньої поведінки. О. О. Селіванова констатує: «У художньому тексті комунікативна взаємодія персонажних антропоцентрів є максимально вербалізованою, при цьому маркерами паравербальної взаємодії героїв є авторські описи їхньої зовнішності, манери поведінки, мовлення» [Селіванова 2002, с. 96]. Художній твір дає можливість дослідити як мовні механізми відтворення невербальних компонентів, так і закономірності їх функціонування та взаємодії з вербальними висловлюваннями.

В. В. Виноградов відзначає, що діалогічне мовлення є складовою частиною різних типів прози, але організує одночасно й літературний жанр – драматичний твір, де «мова слів взаємодіє з іншими системами вираження – з мовою жестів та міміки» [Виноградов 1980].

При цьому драматичний діалог включає внутрішню комунікацію (між персонажами діалогу) та зовнішню

комунікацію (автор – реципієнт), невербальні компоненти комунікації та авторські ремарки. До невербальних компонентів комунікації відносимо набір компонентів немовного характеру, які персонаж створює в результаті фізичної діяльності під час комунікації та використовує разом з вербальними засобами в результаті набуття ними вагомого характеру в процесі спілкування. Враховуючи простір, час, рух як головні характеристики невербальних засобів та системи їх сприйняття і відображення (зорова та акустична) можемо виділити три групи невербальних комунікативних компонентів: кінетичний комунікативний компонент (жести, міміка), проксемічний компонент (простір), просодичні комунікативні компоненти (інтонаційне оформлення висловлювань). Отже, дослідження дискурсу невербальних компонентів комунікації у драматургічних текстах українських митців кінця XIX – початку XX ст. є доцільним та необхідним, адже вони можуть визначати характер персонажа, жанрово-стильову природу п'єси, розкривати характер авторського задуму та інтенцій, комунікативну стратегію та тактику. Ж. П. Сарразак зазначає, що жести впливають на фабулу твору, визначають характер стосунків між персонажами і дією, серія жестів визначає персонажа, його поведінку в певній ситуації, яка швидко змінюється іншою [Sarrazak 2007, 64].

Звичайно, що більшість драматургів вдаються до комбінаторики використання невербальних компонентів комунікації. Однак можемо говорити і про певні переваги тієї чи іншої групи в п'єсах певного автора.

Отже, визначаючи комунікацію як системне утворення, функціонування якого передбачає збалансоване використання вербальних і невербальних компонентів, дослідження невербальних компонентів набуває актуальності саме в комунікативному акті, в ході якого розкриваються основні характеристики невербальних компонентів як комунікативно вагомих одиниць спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Słownik dramatu nowocześniejszego i najnowszego / red. J. P. Sarrazak. – Kraków: KA, 2007. – 195 s.
2. Виноградов В. В. О языке художественной прозы // Избранные произведения. – М.: Наука, 1980. – 80 с.
3. Вульф К. Антропология. История. Культура. Философия. – СПб, 2009. – 270 с.
4. Иссерс О. С. Коммуникативная стратегия и тактика русской речи. – М.: УРСС, 2002. – 284 с.
5. Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие. -К. -Издательство украинского фитосоциологического центра, 2002.— 336 с.
6. Чанышева З. З. Взаимодействие языковых и неязыковых факторов в процес се речевого общения. – Уфа: Издание башкирского университета, 1984. – 80 с.

REFERENCES

1. Dictionary of modern and new drama / edited by J. P. Sarrazac. – Krakow: KA, 2007. – 195 s.
2. Issers O.S. Communicative strategy and tactics of Russian speech. – M.: URSS, 2002. – 284 p.
3. Selivanova E.A. Fundamentals of the linguistic theory of text and communication: Monographic study guide. –TO. – Publishing House of the Ukrainian Phytosociological Center, 2002.— 336 p.
4. Vinogradov V. V. About the language of artistic prose // Selected Works. - M.: Science, 1980. - 80 p.
5. Wolfe K. Anthropology. Story. Culture Philosophy. — SPb, 2009. — 270 p.
6. Zhanysheva Z. Z. The interaction of linguistic and non-linguistic factors in the process of common communication. — Ufa: Publishing of the Bashkir University, 1984. — 80 p.

Nonverbal components of communication in the drama

L. I. Syniavskaya

Abstract. In the article the role of non-verbal components of communication in the dramatic text is explored, NCC groups are distinguished, components of non-verbal communication are outlined. Nonverbal communication in its essence is multimodal and, in conjunction with verbal communication, makes it possible to decode the statement.

Keywords: non-verbal communication components (NCC), kinetic, proxemic, prosodic communicative components.